

TÜRKİYE’DE BİLİMSEL DERGİCİLİĞİN YENİDEN YAPILANMASI İÇİN BİR ÖNERİ

Emine ÇELİK BAĞCI

Dergi, yeni üretilmiş bilgilerin sergilendiği bir sergi alanıdır. Bu sergide **başkaları tarafından test edilmeye sunulan** bu bilgiler aynı zamanda **kitaplara girmeye aday** bilgilerdir. Üretiminizi hangi sergi alanında veya hangi pazarda sergileyeceğinizi belirleyen iki temel faktör vardır. Birincisi üretiminin **kalitesi** ikincisi **alıcı** kitledir.

Bilimsel dergiler **aktif bilimsel yaşamın** vazgeçilemez öğeleridir. Bu dergilerin içeriğini belirleyen faktörler şöyle sıralanabilir : İlgili bilim dallarının gelişimine yaptıkları katkı, ekonomik ve teknolojik işe yararlılık, toplumsal işe yararlılık ve güncelliğidir.

YÖK tarafından 2001 yılında uygulamaya konan “ akademik yükseltme ve atamalardaki değerlendirme kriterleri” çerçevesinde getirilen **dış yayın yapma zorunluluğu** ile, akademik yükseltmelerde hep tartışma konusu olan **kalite ve yeterlilik testi** önemli ölçüde yabancılara havale edilmiştir. Bu uygulamanın sonucunda **kalite ve yeterlilik tartışması** görece olarak ortadan kalkmıştır. Ancak, malın kalitesi dışarıya, kalitesi tartışmalı olanı içeriye misali, dergilerimiz kalitesi tartışmalı yayınların sergi alanı haline gelmiştir.

Dış yayına verilen bu öncelik dergilerimize gelen yayın sayısını da azaltmış ve çoğu dergi ya kapanma noktasına gelmiştir ya da uğradıkları değer kaybı ile bilimsel kalitesi tartışmalı ve ekonomik açıdan israf diye nitelenebilecek yayınlar konumuna gelmiştir.

O gün için akademik yükseltmelerde, **sağlam bilimsel kriterler** oluşturmak amacıyla gündeme gelen bu çözüm, bu amaç çerçevesinde başarılı olmuştur. Fakat uygulamanın **yan etkileri** hedeflenen iyileşmeden daha olumsuz sonuçlar vermiştir. Bu bağlamda **kalite** ve **işe yararlık** birbirleriyle çelişen iki kavram haline gelmiştir.

Konuyu sonuçları açısından irdeleyecek olursak :

Bir yayının uluslar arası atıflı indekslere girmiş bir dergide yayınlanabilmesinin ön koşulu olan bilimsel kalite, **yayınlarımızın kalitesinin yükselmesinde olumlu bir etken** olmuştur. Bu bağlamda 2001 – 2004 yılları arasında ülkemiz WoS Atıf indeksleri yayın sıralamasında 25. sıradan 20. sıraya yükselmiştir¹.

Ancak bir makalenin yabancı bir dergide yayınlanabilmesi için **kaliteli olmak** kadar **onu yayınlayan ülkelerin bilim politikalarına uygun içeriğe sahip olması** da gerekmektedir. Bu ise ülkemizde üretilen bilginin kalitesini arttırdığı kadar bize **yabancılaşması** sonucunu getirmiştir. Bilimsellik ve kalite denetiminin yabancılara havale edilmiş olması, dergilerimizin bilimsel kalitesine duyulan güvensizliğin yanı sıra bu dergilerin editör ve danışmanlarına duyulan güvene de büyük ölçüde gölge düşürmüştür. Daha özenle hazırlanan araştırmalar

Doç Dr.Emine ÇELİK BAĞCI

Hacettepe Üniversitesi Dış hekimliği Fakültesi Protetik Dış Tedavisi Anabilim Dalı - Ankara

vipla@yahoo.com

daha fazla puan almak adına yabancı dergilere gönderilirken, ulusal dergilerimiz nasıl olsa puanı az diye çalakalem yapılan çalışmaların ve yabancı dergilerce kabul edilmeyen makalelerin yayın aracı haline gelmişlerdir.

Yeni kurulan üniversite ve fakültelerle birlikte artan dergi sayısı, dergi başına azalan yayın sayısı, dergilerin zamanında çıkarılamaması gibi faktörler üretilmiş bilginin de entropisine sebep olmuştur. Sonuçta dergilerimiz bir yandan bilimsel kalite açısından değer kaybına uğrarken diğer yandan Türk bilim insanının ürettiği bilgi yabancı kaynaklardan izlenebilir durumuna gelmiştir. Başarımızın sonuçları da istatistiklerden takip edilebilir hale gelmiştir.

Türk bilim dergilerinin bilim dünyasındaki yeri değerlendirildiğinde şunlar gözlenir: Bilimsel veriler enstitüsünün (ISI) 2007 verilerine göre uluslar arası bilimsel atıflı indekslerde (SCI – Exp, SSCI, AHCI) yer alan Türkiye kaynaklı toplam 13 dergi vardır ².

Belli bir alana özgü olmak üzere, uluslararası ve ulusal dergi sayıları hakkında ek bir bilgi vermenin konuya yaklaşımda yararlı olacağı görüşümdedir. Örneğin; Diş hekimliği alanında Ekim 2007 itibarıyla SCI – Exp’ da 56, SCI’ da 37 dergi yer almaktadır. Tüm dallardaki toplam dergi sayısı SCI – Exp’ da 6753, SCI’ da 3731’dir ². Her iki indeks kapsamında yer alan diş hekimliği dergisi oransal olarak %0.83 - % 1 dir. Bu iki indekste yer alan toplam 10483 derginin içinde Türkiye kaynaklı diş hekimliği dergisi yoktur.

Diğer yandan 2006 itibarıyla ülkeler arası SCI makale tipine göre yayın sıralamasında ülkemiz 18. sıraya yükselmiştir. Bilimsel dergilerimizin uluslar arası atıflı indekslerde yer alması sanırım bilime gönül vermiş bilim insanlarımızın özelemlerinden biridir. 2002 yılında uluslar arası atıflı indekslerde tüm branşlarda ülkemiz kaynaklı toplam 4 dergi varken 2007’de bu sayının 13’ e çıkmış olması son derece sevindiricidir. Burada Türk Tıp Dizininin katkıları tartışmasız çok büyüktür.

Ülkemiz son 5 yıldan beri ülkeler bazında dünya sıralamasında, senede bir sıra yükselerek, bilimsel yeterliliğini bir anlamda kanıtlamıştır.

Fakat **asıl sorgulanması gereken** şu faktörler göz ardı edilmiştir:

- * Bilimsel kalite ve özellikle üretilmiş bilginin, ulusal öncelikli işe yararlığı,
- * Ulusal bilim dünyamızı 1960’lı yıllardan beri etkileyen beyin göçünün biçim değiştirerek bilgi göçüne dönüşmüş olması ve
- * Türkiye’deki beyinlerin batı ülkeleri için bilgi üretir durumuna gelmiş olmaları.

Bu durumdan çıkabilmenin yollarını ararken önce şu soruların yanıtını arayalım :

* Uluslar arası atıf indekslerine girmiş yabancı dergilerin bilimsel kriterlerine sahip dergiler çıkartabilir miyiz ?

- * Bu kalitede dergi çıkartırsak bunlar kısa sürede bu indekslere girebilir mi ?

Yanıt yalın ve basit: EVET !

Bunun için Türkiye’ye özgü ve sağlam ölçütlere dayalı ilkelerle işleyebilecek bir bilimsel dergi yapılanması geliştirmemiz gerekmektedir. Bu yapılanmanın temel gerekçesi üretilmiş bilginin saçılımını (entropisini) azaltmaktır. Bilindiği gibi bir sistemdeki düzensizliğin ölçüsü olarak ifade edilen entropi arttıkça sistemdeki düzensizlik de artar. Bu ise o sistemin faydalı iş verme kabiliyetinin azalması demektir.

Her bilim dalı için tüm Türkiye'yi temsil eden bir ÜST DERGİ geliştirmekle, üretilmiş bilginin saçılması önlenmiş ve işe yararlılığı arttırılmış olacaktır.

Üst dergi :

- * İlgili olduğu branşta bilimsel kalitesi en üst düzeyde olan yayınların yer aldığı,
- * Türkiye için üretilen bilginin sergilendiği ancak dünyanın da izleyebileceği ve söz edebileceği,
- * Uluslar arası indekslere girme kaygısı taşımayan,
- * Bilimin, bilimsel ve etik bir şekilde yapıldığı,
- * Bilgi ve finans saçılımına, organizasyon karmaşasına son veren,
- * Bir aidiyeti olmayan yani hiçbir Üniversite, Fakülte, bölüm v.b'nin tekelinde olmayan bir dergi olmalıdır.

Yukarıda sözü edilen amaçlara uygun bir üst dergi çıkarabilmek için alışılmışın dışında bir yapılanma gereklidir. Bu yapının temel özelliği, **finansman ve finans denetiminin ve yayın organizasyonunun** farklı ellerde olmasıdır.

Finansman ve denetimini;

- * Üniversitelerle organik bir bağı olmayan bir kurum olarak TÜBİTAK, devletten alacağı bütçe ile yapar.
- * Bu bütçeden yayın organizasyonunu üstlenecek kuruma (bir üniversiteye) , bu kurumlar arasında bir fark gözetmeksizin finansal destek sağlar.

Yayın Organizasyonu :

* İlk yayın organizasyonu, finans ve denetimi kurumu olan TÜBİTAK tarafından yayıncılık konusunda en deneyimli olduğu düşünülen bir Üniversiteye verilir. Üst derginin yayınlanmasını örneğin 3 yıllığına bu üniversite yüklenir.

* Başlangıçta hakem sayısı her üniversitedeki öğretim üyesi sayısı ile orantılı olarak TÜBİTAK tarafından saptanır. Ancak daha sonraki iki yılda, seçilen hakemlerin %15'i yayın organizasyonunu üstlenen üniversite tarafından **nesnel ölçütler çerçevesinde** değiştirilebilir.

* Hakemlik ücretlendirilir.

* Bir sonraki dönemde hangi üniversitenin yayımcılığı üstleneceğini belirlemek için ve yayınlamadaki bir aksaklık halinde yayın organizasyonunun üstlenilmesine ilişkin bir kural getirilebilir.

* 3 yıllığına bu görevi üstlenen üniversite, görevi devredeceği belirlenen üniversitede, yayın organizasyonunun alt yapılarının kurulmasına rehberlik eder.

Üst dergide yayınlanan makaleler, uluslar arası atıflı indekslere giren dergilerden alacağı puana eşit puan almalıdır. Dergi bu niteliğe sahip olduğu zaman zaten kısa sürede uluslararası atıflı indekslerdeki yerini alacaktır. Burada **önemli olan evrensel ölçütlere uygun olarak üretilen bilginin öncelikle Türkiye için üretilmiş olmasıdır.** Üst derginin yayın dili Türkçe olmalı ve geniş İngilizce özet (structured abstract) içermelidir.

Kurumsal bir nitelik kazanan üst dergi yayınlanmaya başladığı zaman şu kazanımlar kendiliğinden gelecektir:

- * Bilimsel motivasyonu ve bilimsel rekabeti arttıracığı için hedeflenen amaca hizmet etmiş olacaktır,
 - * Kendi alanındaki diğer bilimsel dergilerin daha doğru amaçlar için çıkarılmasında yönlendirici olacaktır,
 - * Uluslararası bilimsel standartlara ve uluslararası veri tabanlarına uygun olacağı için erişim kolaylığı sağlayacaktır.
 - * Bilginin entropisini azalttığı için üretilmiş bilgi, kullanım değeri kazanacaktır.
 - * Geleceğe dönük olarak kültürümüzün ana ögesi olan dilimizin korunmasına ve bir bilim dili olarak gelişmesine katkı sağlayacaktır.
 - * Ekonomik kayıpları azaltacağı için finans saçılımı önlenmiş olacaktır.
- * Yazar, hakem, eleştirmen, danışman, yayıncı olmanın sorumluluğunu, özgüvenini ve bilime üst düzeyde katkıda bulunmanın akademik onurunu yaşatacaktır.

Kaynaklar :

- 1-<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/projects/linkout/journals/jourlists>.
- 2-<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?cwid=4>